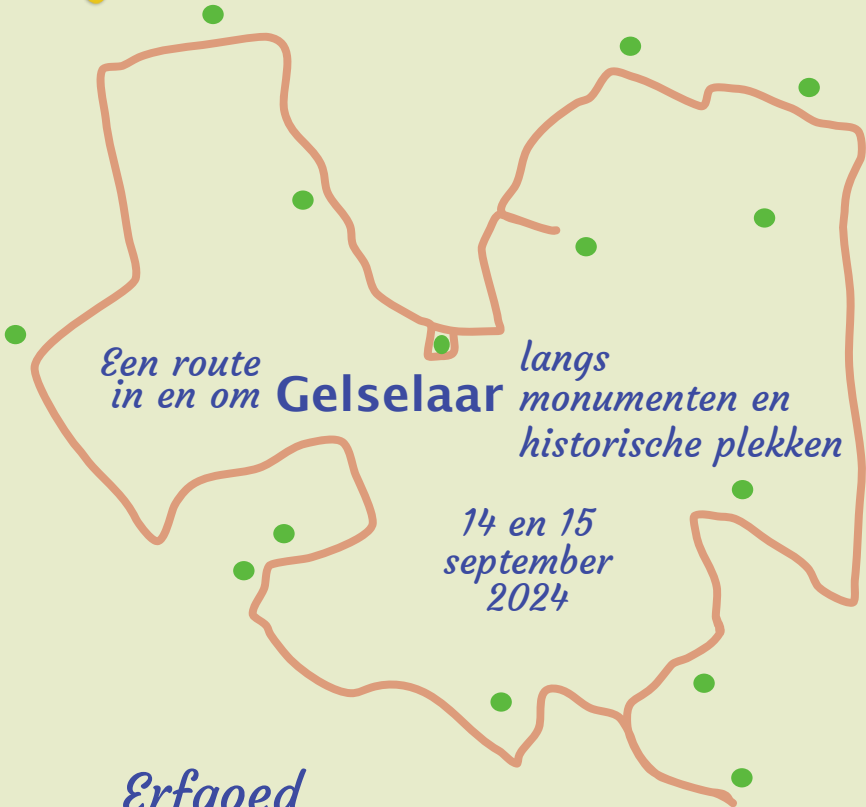

OPEN MONUMENTENDAG 2024

*Een route
in en om*

Gelselaar

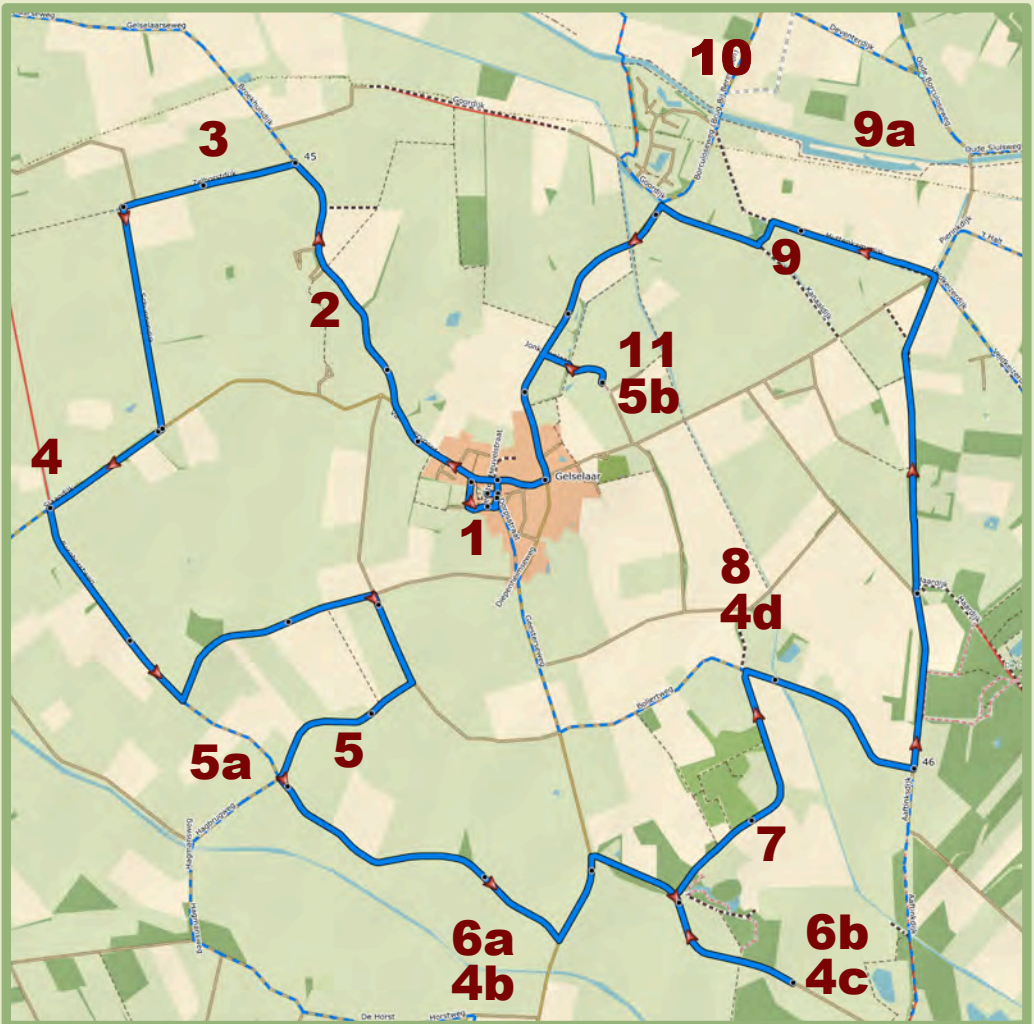
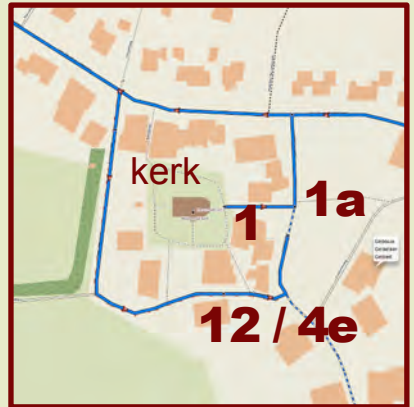
*langs
monumenten en
historische plekken*

*14 en 15
september
2024*

*Erfgoed
van routes,
netwerken en
verbindingen*

*Route
Gelselaar
Open
Monumentendag
2024*

Een historische rit met de huifkar

Welkom tijdens de open monumentendagen 2024 in Gelselaar. Vanuit de kerk wandelen we naar het groene hart van Gelselaar om vanaf die plek een rondrit met de huifkar te gaan maken langs monumenten en andere historische plekken om iets meer te weten te komen over netwerken, verbindingen en routes in en rond Gelselaar.

We kunnen maar een fractie van alles wat we weten aan u vertellen. Daarom verwijzen we graag naar [Gelster.nl](https://www.gelster.nl)-wetenswaardigheden uit Gelselaar waar u ook informatie over boeken en artikelen kunt vinden

De nummers op de kaart hiernaast verwijzen naar de bezienswaardigheden die op de volgende pagina's beschreven worden.

Rosendahl

Münster

esfeld

Sint-Caeciliakerk
Neede

Kapel en kerk

1
1a

In 1376 kreeg de kerk van Neede toestemming een kapel met kerkhof in Gelselaar te stichten. Kerkelijke en wereldse macht waren toen onlosmakelijk met elkaar verbonden. De Bisschop van Münster ging dus niet alleen over de kerk maar was ook leenheer van boerderijen en landerijen. Het kerkelijk gezag werd uitgeoefend vanuit het Stift Überwasser in Münster. De mensen uit Gelselaar gingen ter kerke in Neede en hadden daar hun eigen hoek, de Gelsterse hoek. Kapellen ontstonden vanaf de zevende eeuw. Meestal zijn het kleine gebedshuizen. Ze hebben geen eigen pastoor of vast publiek. Het beheer van de kapel was in handen van een priester die ook als boer aan de kost moest komen. Tot twee keer toe leidde dit tot een conflict tussen de Gelsalaarse priester en de Needse pastoor over de inkomsten van het verdwenen goed Stenvord.

Verbroken verbindingen

Het was de kerkhervorming die ook in Gelselaar voor een verbroken verbinding zorgde. In 1616 werden de Münstersen uit de heerlijkheid Borculo verdreven en werd de weg vrij gemaakt om over te gaan tot het Calvinistische geloof. Het zou niet de enige kerkelijke breuk blijven. In de loop van de 19e eeuw

scheidden zich eerst gereformeerden (die later in Geesteren kerkten) af van de hervormde dorpskerk. Zij hielden rond 1840 hun eerste samenkomsten in dorpsherberg het Witmanshoes. Deze stond aan de brink en is in 1919 afgebroken. De open plek die achterbleef wordt nu aangeduid als groene hart en vormt het vertrekpunt van de route. Rond 1880 stapten enkele inwoners van de kerk in Gelselaar over naar de remonstranten in Lochem en even later was er opnieuw een kleine uittocht van mensen, die zich gereformeerd zijn gaan noemen.

Handelsroute vanaf Erve Brooks

2

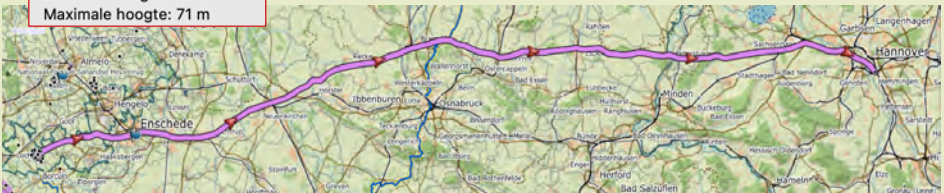
Engbert, Kolkman, werd Ebbe-eum (eum is streektaal voor oom) genoemd en was geboren op Broekhuis of Broeks in Gelselaar, nu de tot in de verre omtrek bekende horeca- en museumboerderij Erve Brooks. De vader van Ebbe had van het tussen de Bolksbeek en de Slinge in Gelselaar gelegen erva Kolkman de naam Kolkman, die waarschijnlijk is ontleend aan kolken van de Bolksbeek in de omgeving, meegenomen naar Brooks. Hoewel daar

toen “te Broekhuizen” woonden hebben ze zich bij de eerste Burgerlijke stand in 1811 allemaal laten inschrijven als Kolkman. De in 1797 geboren Ebbe behoorde tot de jongere kinderen op Brooks en moest daarom zijn fortuin elders zoeken. Hij begon in 1812 een handel in wortelenzaad, het zogeheten Diepenheimse wortelenzaad, dat in de omtrek van dit naburige stadje en ook onder Gelselaar veel werd geteeld. Geleidelijk aan verkocht hij ook andere ‘hofzaden’ en trok hij op zijn voorjaarsreizen te voet steeds verder weg. Behalve in tuinzaden handelde hij in rond Gelselaar gevangen bloedzuigers (‘eggels’), waarvoor hij langs dokters reisde om die te koop aan te bieden. Zijn derde handelsartikel waren kalverlebben of -magen voor het maken van stremsel, dat de kaasboeren in Holland nodig hadden. Die lebben kocht hij tot ver over de Duitse grens in Munsterland en Hannover. Ebbe trouwde in 1830 en verhuisde van het buitengebied naar het dorp Gelselaar.

Van Gelselaar tot Hannover
Aantal stops: 1
Totale afstand: 242 km
Transportmiddel: Voetganger
Totale verplaatsingstijd: 53 u,
Totale tijd: 53 u, 16 min
Koers: 84° waar
Totale stijging: 1302 m
Totale daling: 1256 m
Minimale hoogte: 13 m
Maximale hoogte: 71 m

Bloedzuiger

Rijksmonumenten Gelselaar

Nijhof	boerderij	derde kwart 19e eeuw	Slaapdijk 2	
Erve Niehof schuur	boerderij	vroeg 20e eeuw	Slaapdijk 2	
Erve Niehof Bakhuis	boerderij	laatste kwart 19eeuw	Slaapdijk 2	
Erve Niehof waterput	boerderij	laatste kwart 19eeuw	Slaapdijk 2	
Boerderij met schuren	boerderij	tweede helft 19e eeuw	Dorpsstraat 16	
T boerderij nu woonhuis	boerderij	1905	Driessenweg 12	
Boerderij met schuren	boerderij	1875-1940	Dorpsstraat 27	
Broekhuis	boerderij		Broekhuisdijk 5	
Olden Renger	boerderij	1841/1864	Oude Rengersweg 2	

Geërfden in De Marke 3

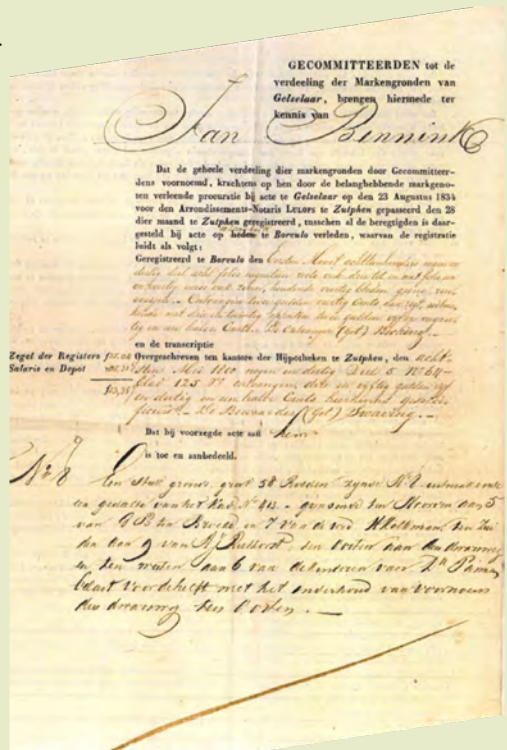
Boerderij	Eigenaar Een selectie van eigenaren/ geërfden van de Marke Gelselaar
't Jonkeren (Wisser of Mensink)	Joan van Beverfoorde Hendrik Muntz Mr. A van Trier
Hillehorst	Graaf van Bentheim Tecklenburg
Schothorst	Wigbolt de Rode van Heekeren
Broekhuys	Jan ten Broeckhuys
Korthoff	Tieleman ten Cate
Erve Ebbekink Erve Stokkink	Peter Greven Joan van der Sluis
Stokhuurne	Diaconie van Haaksbergen
Holstege	
Rengerink	Bisschop van Utrecht/ landrentmeester van Twente Geert Renger (volmacht)
Goed op den Broek	te Broekhuys
Benneker	Graaf van Wassenaar
Broekhuis alias Huijstede	te Broekhuis
Olthoff	Jan Olthoff

De Marke gronden werden ook gebruikt voor het houden van ganzen.

De Marke Gelselaar 3

De Marke, ook markegenootschap of boermarke genaamd, is een organisatievorm uit de middeleeuwen van een aantal “vrije boeren” die zich aaneensloten om op de voet van gezamenlijkheid de gronden te benutten waarover ze de gebruiksrechten en onderhoudsplichten hadden gekregen, het markerecht of de markekeur. De gronden werden gemene gronden genoemd. De deelnemers in een marke heetten markegenoten, ook werden ze geërfden genoemd. In beginsel had iedere deelnemer een gelijke stem bij beslissingen. Na verloop van tijd werden er ook een markerichter als hoofd en beslisser aangesteld.

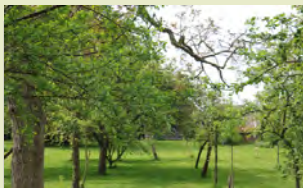
Twistdijk

De Twistdijk herinnert aan de tijd van de Marken en met name aan het feit men het niet altijd eens was welke gronden bij welke marke hoorden. Zo was er over het gebied rond de Twistdijk onenigheid tussen de marken van Geesteren en Gelselaar. Aan de andere kant van het dorp werd in 1675 een procedure tegen Noordijck gevoerd. Om de kosten van de procedure te kunnen betalen moest menige boom geveld worden. Het heeft uiteindelijk tot 2 juli 1680 geduurd. Op die dag heeft een comité van Gelselaar en een comité van Noordijck gezamenlijk vier markepalen gezet om de grens tussen beide marken aan te geven.

Verkoop Twickelboerderijen

4

De Benneker werd lange tijd als schuur gebruikt maar is nu een prachtig woonhuis.

De goederen worden in de regionale kranten te koop aangeboden.

222

Perceel 71.

Het erva Laarberg, aan den staatweg Geesteren—Gelselaar bij de Bolksbeek, bestaande in huis, schuur, berg, bouw- en weiland en bosch.

Geesteren Sectie A.

H. A. C.

180

Perceel 41.

Het erva Scholten, op 20 minuten van Gelselaar, onder aan den Esch; bestaande in huis, schuur, bergen, bouw-, weiland en bosch.

Geesteren, Sectie A.

H. C. A.

202

Perceel 58.

Het erva Hilhorst, in den hoek gevormd door de Bolksbeek en den zandweg Borculo-Diepenheim, bestaande in huis, schuur, berg bouw- en weiland, heide en bosch.

Geesteren Sectie A.

H. A. C.

Perceel 6.

Het erva Benneker in het dorp Gelselaar, bestaande in huis, schuur, bouw- en weiland.

Geesteren Sectie A.

H. A. C.

228

Perceel 76.

Het erva Harmelink, aan den weg Geesteren—Neede, bestaande in huis, schuur, bergen, bouw-, weiland en bosch.

Geesteren Sectie B.

H. A. C.

Perceel 3.

Het erva Lenshorst, noordelijk van perceel 1 en 2, bestaande in huis, schuur, berg, bouw- en weiland, heide enz.

Geesteren Sectie A.

H. A. C.

122

Perceel 94.

Het erva Voortman, bestaande in huis, schuur, bergen, bouw- en weiland, enz., ten noorden aan den grindweg Lochem—Borculo aan de grens van Nettelhorst.

Geesteren, Sectie G.

H. A. C.

Landgoed Twickel

4

De oudste vermelding van Twickel is in 1347, als Herman van Twickelo het huis Eysinck bij Delden koopt. Dit huis wordt het latere kasteel Twickel. Achtereenvolgens wordt Twickel bewoond door leden van de familie Van Twickelo (veertiende tot en met zestiende eeuw), Van Raesfelt (zestiende en zeventiende eeuw), Van Wassenaer Obdam (zeventiende tot en met achttiende eeuw) en Van Heeckeren van Wassenaer (negentiende en twintigste eeuw).

In het begin van de 19e eeuw valt het voor de boeren in en rond Gelselaar niet mee om rond te komen. Een aantal van hen is nog niet lang eigenaar na eerst horige of leenman van Münster of Bentheim/Steinfurt te zijn geweest. Het is dan ook haast een geschenk uit de hemel als Twickel de boerderijen wil kopen en de boeren hun boerderij kunnen terug pachten. Begin 20e eeuw beleggen de heren van Twickel in Russische spoorlijnen. Als de belegging een financieel debacle worden en er geld voor het landgoed gegenereerd moet worden, worden o.a. de boerderijen onder Gelselaar weer te koop gezet.

Nettelhorst

De familiebanden waren er de oorzaak van dat bezittingen soms snel ven eigenaar verwisselden.

Zo vielen genoemde goederen eerst onder Nettelhorst en Weldam en sinds 1834 onder Twickel-Delden.

	boerderij	jaar van aankoop
4	Lenshorst	1810
4b	Laarberg	1830
4c	Hilhorst	1825
4d	De Scholte	1829
4e	De Benneker	1810

Het goed Grotenheuss 5

In de periode 1379 tot 1596 maken de leenakten vermelding van het Goed ten Grotenhuessdat gezamenlijk wordt beleend met de goederen Wissinck, Middendorpe, Borchorst en de Ravenskamp, allen behorende tot het Grotenheuss.

De conclusie dat het, in 1326 vermelde, hus te Geldersen de havezate Grotenheuss is geweest zou hiermee gerechtvaardigd kunnen zijn. Ook schrijver/meester H.W. Heuvel deed deze suggestie al. Grotenheuss wordt later aangeduid als Schothorst/Schothorst.

De goederen worden achtereenvolgens aan Grotenheuss, Splinter, Suerhuess en van Bevervoorde beleend. Na 1493 wordt de Borghorst niet meer in het geheel vermeld maar vinden we die als leen van Roeloff vanden Grotenhuijs.

In een later stadium wordt ook de Borghorst weer samen met de andere leengoederen in de aktes vermeld. Binnen de familie van Bevervoorde heeft aan het begin van de 16e eeuw een verdeling plaats gevonden.

Jonker Bernard van Bevervoorde verklaart in 1620 dat hij in de heerlijkheit Borckelo, carspel Geelsseler, seker havesate is hebbenden, van olts Wiskinck en nu tegenwoordigh Mensinck genoemd, 't welk ham van zijn susteren bij maehegescheide (boedelscheiding) is toegedeilt.

De zusters Anna en Johanna geven aan dat zij dragers zijn van de leengoederen Schothorst, Borchorst en Loessinck. Niet veel later behoort Schothorst bij het kasteel Ruurlo met als eigenaar Wigbolt de Rode van Heekeren.

Schothorst

Borghorst

Bevervoorde

Graaf van Bentheim-Tecklenburg

6

Erve Hilhorst

De boerderij wordt al in 1411 genoemd in een verkoop met de hof in het kerspel Geesteren inclusief goederen en horigen. Jarenlang was de hoeve lijfhorig onder Bentheim. Graaf en gravinne van Bentheim Teckelenborg hebben op 21 oktober 1780 het dominium directum overgedragen aan Arend Hilhorst en Janna Schreurs ehelieden. Dit betekent dat zij vanaf dat moment eigenaar waren van erve Hilhorst. Dat was van korte duur, in 1825 zou het overgenomen worden door de familie van Heeckeren.

Erve Laarberg

De boerderij ligt net als Hilhorst langs de Bolksbeek. Jarenlang was deze hoeve ook lijfhorig onder Bentheim. Uit de archieven blijkt dat dat niet altijd vlekkeloos verliep. Graaf en gravinne van Bentheim Teckelenborg hebben op 21 oktober 1780 de boerderij overgedragen aan Lambert van Ruiven. Dat was ook van korte duur, in 1830 zou het overgenomen worden door de familie van Heeckeren.

De Olde Renger

7

De bisschoppen van Utrecht hebben vanaf 1331 de Hof Kagelink, in Diepenheim, met als onderhorige erven: Bekkedam, Geesink, Leusink, Kamphuis, Reimelink, Varenbrink, Relleker, Boerman en Nijhof, alle te Markvelde, Odink te Deldener Es, Weernink te Langelo, Groot

Rensink te Stokkum, Wanninkhof te Geesteren (Gld.), Elshof te Noordijk, *alsmede Rengerink (Oude Renger) te Gelselaar.*

De Nieuwe Renger

De Scholte

8

Op een steenworp afstand van de oude Renger staat de nieuwe Renger. De familie Hilhorst kocht begin 20e eeuw hun boerderij terug van landgroed Twickel maar niet alle bijbehorende grond. Op/met deze grond werd een nieuwe boerderij gebouwd, de nieuwe Renger.

Deze boerderij wordt nu aangeduid als de Scholte. Als we terug gaan naar voor 1674 dan wordt gesproken over Scholte Ebbekinck. Dus met toevoeging van de naam van de bewoner. De scholten waren onder andere belast met de lokale rechtspraak en het handhaven van de orde. De scholten zorgen er ook voor dat de belasting van de landheer binnen kwam. In ruil daarvoor kregen zij een deel van de opbrengst.

Gemeentelijke monumenten

NH Kerk Driessenweg 10

T boerderij
Heuver

Dorpsstraat 21

Schuur bij
boerderij de Wolter

Goordijk 4

T boerderij
De Nieuwe Renger

Boshoeck 2

Boerderij de Wolter
met schuren

Goordijk 5

Tuinhek
Pastorie

Dorpsstraat 18

Transformatorhuisje
EMB

Pierinkdijk 1

Smederij winkel/
T boerderij

Dorpsstraat 35-37

Krukhuis
boerderijcomplex
Schothorst

Schothorstweg 1

Boerderij
met
schuur

Dorpsstraat 43

Molenaarswoning

v. Bevervoordestr. 31

Huttenkampdijk en Oude Sluis

9
9a

De Schipbeek stroomt langs de Huttenkampdijk en de Oude Sluis. De familie Van der Sluis gebruikte deze beek om hout te vervoeren naar afnemers in Holland. Aanvankelijk woonden ze aan de Huttenkampdijk maar de handel ging hen niet voor de wind. De boerderij/herberg de Oude Sluis aan de overkant van de beek werd gebouwd en later werd door hen de havezate het Westerflieër in de huidige vorm gebouwd.

Het ontstaan van de Schipbeek, een verhaal op zich.

Hanzestad Deventer wilde een goede verbinding met het Duitse achterland. Aanvang 1400 werd daarom de watergang 'de Schipbeek' gerealiseerd en aangesloten op de Koningsbeek. Via die Koningsbeek/Berkel was er de beoogde verbinding met het Duitse achterland. Toen echter rond 1550 de Heer van Borculo i.s.m. Hanzestad Zutphen het initiatief nam tot het verleggen van de Berkelstroom richting Borculo (eindigend in Zutphen) begon de Koningsbeek dicht te slibben. Voor Deventer mede aanleiding om eind 1500, begin 1600, de Schipbeek aan te sluiten op de Buurserbeek (Allstätter Aa, Ahauser Aa) en daarmee de verbinding naar het Duitse achterland ook via een waterweg veilig te stellen. Dit uiteraard naast de bestaande Hessenroutes. De Schipbeek bleef tot ongeveer 1850 relevant voor scheepvaart.

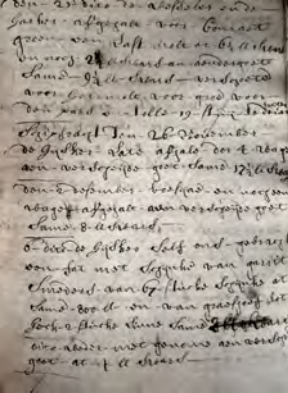
De oude sluis achter de kades van de Schipbeek.

Een zomp zoals die jaren over de Schipbeek heeft gevaren. Deze is in 1920 afgemeerd in Rijssen.

Schipbeker Huzen

10

uit het kasboek

De huizen op de grens van Gelselaar en Diepenheim vervulden een belangrijke rol in de route tussen IJssel en Munsterland. De Schipbeek was een belangrijke vaarverbinding tussen Deventer en het Munsterland. Landbouwproducten, hout, kalk, koehaar, wit zand, turf en ijzeraarde gingen richting Deventer.

Uit een bewaard gebleven kasboek, van de familie Berendsen, uit de periode 1712 tot 1719 blijkt dat met de schuiten uit die jaren boter, kaas, zout, azijn, olie, haring, stokvis, siroop, brandewijn, lijn- en hennepzaad, traan, teer, papier enz. van Deventer werd gehaald en op de Schipbekerhuizen

werd overgeladen door kooplieden en vrachtrijders, om ze per as verder te transporteren naar plaatsen even over de Duitse grens. Op de terugreis werden o.a. linnen en schinken (hammen) meegenomen.

Het overladen was noodzakelijk omdat het gedeelte in Duitsland minder goed bevaarbaar was dan eerst gedacht.

Het huis van de familie Berendsen aan de Schipbeek. De eerste vermelding uit 1598 vermeldt Berntz op deze plek, niet als boer maar als schipper. Duidelijk is op deze kadasterkaart uit 1832 te zien dat aan weerszijden van de beek een haventje was. Bij Berendsen en Schoman.

Havezathe Bevervoorde

11

De Havezate Bevervoorde wordt/ werd ook het Jonkeren, het Mensinck en het Wyssinck genoemd. Hoe de havezate er ooit uit gezien heeft is een beetje gissen. De tekening waarop een kasteel en de naam Bevervoorde te vinden is, is waarschijnlijk geen getrouwe weergave. Zeker is dat het vele jaren verbonden is geweest met het bisdom Münster.

Een bijzonder stuk geschiedenis van het kerkdorp Gelselaar is in 2002 en 2003 blootgelegd.

De fundamenteën van de voormalige havezate Bevervoorde aan de Jonkersweg zijn opgegraven.

De laatste items op onze route zijn twee keer de Benneker. Het sportcomplex van Gelselaar dat de verbondenheid van de huidige inwoners uitstraalt en het woonhuis van datgene ooit een boerderij was binnen verschillende netwerken.

12

Met de fiets

Mocht u de route willen fietsen, kan dat ook! De route is 16 kilometer lang en hieronder staat de routebeschrijving.

1. Start bij Groene hart richting van Bevervoordestraat
2. Links, van Bevervoordestraat
3. Op de splitsing rechts aanhouden, Broekhuisdijk
4. Eerste weg links, Zelhorstdijk
5. Eerste weg links, Schuppending
6. Einde weg rechts, Slaapdijk
7. Eerste weg links, Borghorstweg
8. Eerste weg links, Hofmaatweg
9. Eerste weg rechts, Bollertweg
10. Eerste weg rechts, Schothorstweg
11. Eerste weg links, Laarbergweg
12. Eerste weg links, Geesterseweg (Let op! Slecht zicht.)
13. Eerste weg rechts
14. Tot landgoed Hilhorst, hier omdraaien
15. Eerste weg rechts, Oude Rengersweg
16. Einde weg rechts, Bollertweg
17. Einde weg links, Aaftinksdijk
18. Op splitsing rechts aanhouden zandpad, Oude Borculoseweg
19. Einde zandpad schuin oversteken naar Huttenkampdijk
20. Einde zandweg links, Diepenheimseweg
21. Na ganzenweide links pad in. Bij reconstructieterrein keren
22. Einde pad, links Diepenheimseweg
23. Eerste weg rechts
24. Derde weg links
25. Einde weg links
26. Eindpunt in het Groene hart

advertentie

- U:
- zoekt een versnapering op uw *route*,
 - wilt uw *netwerken* onderhouden of
 - bent op zoek naar nieuwe *verbindingen* ?

**De Melktap
biedt hiervoor volop
mogelijkheden!**

*Familiefeesten
Bedrijfsuitjes*

Schieten

*Buffetten
BBQ*

*Kinderfeestjes
Boeredrijeducatie*

Klootschieten

De Melktap

*Hollandse
spelen*

Survival

Maisdoolhof

Boerengolf

'De Melktap'
Familie Erinkveld
Nettelhorsterweg 21
7274 EA Geesteren

Huifkartocht

Tel: 0545-482241
M: 06-22240128
info@demelktap.nl

Een route in en om Gelselaar langs monumenten en historische plekken.

Deroute door Gelselaar is een initiatief van

Gelster.nl --wetenwaardigheden uit Gelselaar

meer informatie en contact: info@gelster.nl